

Hvad er levende fortidsminder?

Levende fortidsminder er planter, der står som levn efter gammel tids dyrkning. Ofte kan de levende fortidsminder føres helt tilbage til middelalderen. Det gælder de fleste af Vordingborg Slotsruins levende fortidsminder, som i middelalderen blev dyrket som lægeplanter og/eller køkkenurter.

De levende fortidsminder kalder man alle arter, som er indført til Danmark som kulturplanter for flere hundrede år siden. Når de derfor står ved en borg, ved vi, at deres tilstedeværelse skyldes tidligere dyrkning.

De levende fortidsminder findes ikke blot ved borge. De kan også findes ved klostre og herregårde, ligesom de træffes i f.eks. landsbyer, købstæder og fiskerlejer. Det vil sige alle de steder, hvor der var havebrug i middelalderen.

Urtehaverne ved middelalderborgene

Det må have været vigtigt for borgherren, at hans mandskab altid var ved god helse. Derudover skulle der selvfølgelig være lægeplanter i tilfælde af optøjer og krig. Der blev altså dyrket lægeplanter (og også køkkenurter og f.eks. farveplanter) ved borgene. Og det er disse meget gamle kulturplanter, som vi i dag finder som levende fortidsminder ved borgene.

Ved de meget store borge som Vordingborg, Kalundborg, Kalø og Hammershus findes mange levende fortidsminder, så her må have været store haver. Men også ved en lang række noget mindre borge findes levende fortidsminder, f.eks. ved Tårnborg, Bastrup, Jungshoved, Refshaleborg og Ravensborg.

**Vordingborg slotsruin,
det sted i landet, hvor der
findes flest levende fortidsminder**

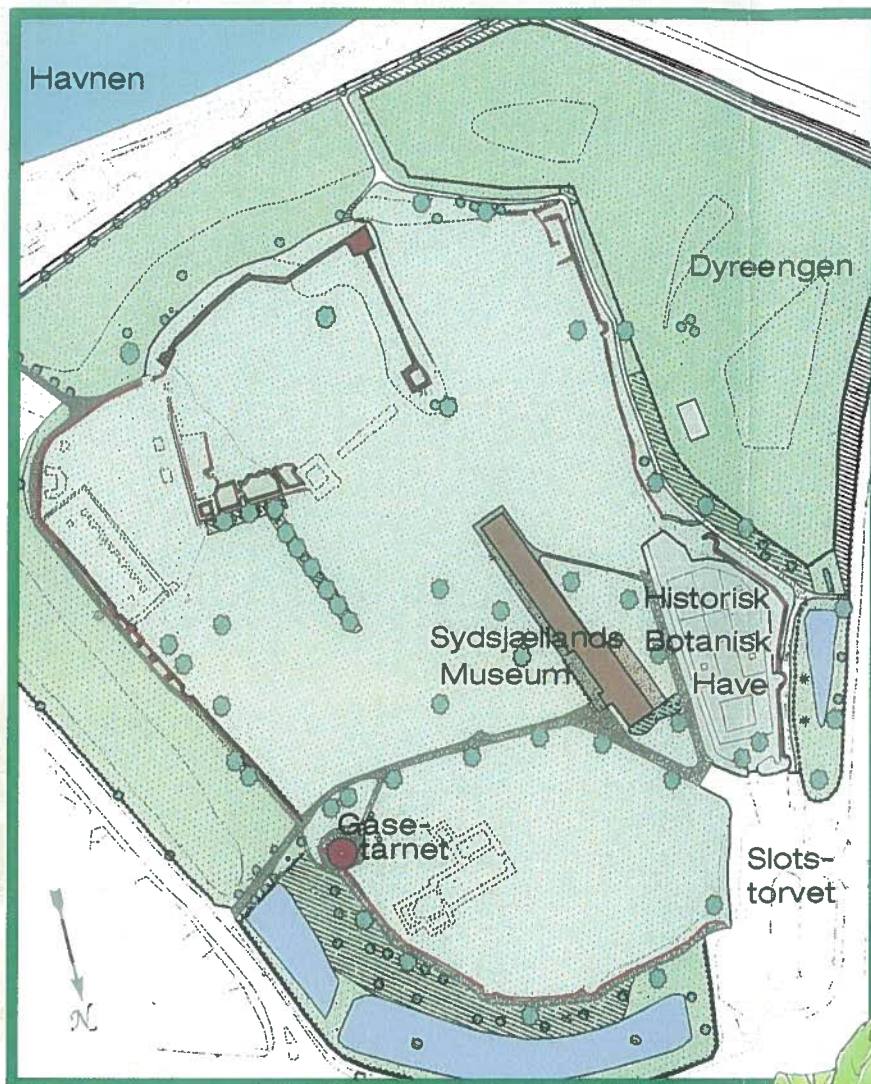
Slotsruinens levende fortidsminder

Følgende meget gamle levende fortidsminder, der alle er indførte, er fundet ved Vordingborg Slotsruin:

- Alm. Hyld** (lægeplante & køkkenurt)
- Alm. Katost** (lægeplante & køkkenurt)
- Bulmeurt** (lægeplante)
- Cikorie** (lægeplante & køkkenurt)
- Dansk Ingefær** (lægeplante & køkkenurt)
- Enbo Galdebær** (lægeplante)
- Ensidig Klokke** (køkkenurt)
- Farve-Reseda** (farveplante)
- Galnebær** (lægeplante)
- Gærde-Kartebolle** (lægeplante & teknisk plante)
- Kalmus** (lægeplante)
- Kræge** (frugttræ)
- Liden Burre** (lægeplante & køkkenurt)
- Læge-Burre** (lægeplante & køkkenurt)
- Læge-Hundetunge** (lægeplante)
- Læge-Oksetunge** (lægeplante)
- Marts-Viol** (lægeplante & prydblade)
- Nikkende Fuglemælk** (køkkenurt & prydblade)
- Påskelilje** (lægeplante & prydblade)
- Rundbladet Katost** (lægeplante & køkkenurt)
- Rød Tandbæger** (lægeplante)
- Skvalderkål** (lægeplante & køkkenurt)
- Spansk Kørvel** (lægeplante & køkkenurt)
- Springknap** (lægeplante)
- Stor Hundepersille** (lægeplante)
- Stor Nælde** (lægeplante, køkkenurt & teknisk plante)
- Svaleurt** (lægeplante)
- Udbladet Kongelys** (lægeplante)

Udgiver: Vordingborg Kommune, Parkforvaltningen. August 2000.
Tekst: Bernt Løjtnant · Tegninger: Jette Jørgensen.
Fotos, layout og produktion: Herbert Silz, HSi reklame.
Udgivet med støtte af Friluftsrådet.

**LEVENDE
FORTIDSMINDER
på Vordingborg Slotsruin**

De nyeste undersøgelser har vist, at Vordingborg Slotsruin er det sted i landet, hvor der findes flest levende fortidsminder. Flertallet af ruinens levende fortidsminder forekommer kun fåtalligt. Derfor: saml dem ikke.

En del levende fortidsminder er køkkenurter

Adskillige af de levende fortidsminder ved Slotsruinen har både været anvendt som lægeplanter og som køkkenurter. Det gælder Spansk Kørvel, Stor Nælde, Skvalderkål, Alm. Katost, Rundbladet Katost, Burre-arterne, Cikorie og Dansk Ingefær.

Af Stor Nælde, Katost-arterne, Skvalderkål og Spansk Kørvel er det bladene som spises.

Af Burre-arterne og Cikorie er det især roden som spises.

Af Dansk Ingefær kan rodknoldene anvendes som menneskeføde. Dansk Ingefær er ganske vist giftig, men giften ødelægges ved kogning.

Der findes talrige, oprindeligt vilde danske planter, som har været anvendt som køkkenurter.

Af indførte arter, som er rene køkkenurter, findes der vist derimod kun tre ved Slotsruinen, nemlig Nikkende Fuglemælk, Ensidig Klokke (Havepest) og Kræge.

Af **Nikkende Fuglemælk** er det løgene som spises. **Havepest** har hassel- til valnøddestore knolde på rødderne, og de har en fin smag.

Krægen er middelalderens blomme - altid af dejlig, sød smag.

Kræge, middelalderens blomme. Den er oftest mørkeblå, men kan også være grønlig eller gul.

De fleste levende fortidsminder er lægeplanter

Det gælder også for Slotsruinens levende fortidsminder. Flere er, ligesom Bulmeurt, meget berømte lægeplanter, f.eks. Svaleurt, Kalmus, Katost, Kongelys og Hundetunge.

Den giftige **Svaleurt** blev førhen brugt mod en masse sygdomme, f.eks. fnat, tandpine og tæring samt gulsot (på grund af den gule mælkesaft).

Kalmus er også en overmåde berømt lægeplante. Den blev blandt andet anvendt til vandrensning, mod leversygdomme, pest og mavelidelser ligesom den blev anvendt mod dårlig ånde. Kalmus har en meget aromatisk duft. Den blev også anvendt til likørfremstilling.

Katost har været brugt mod en lang række lidelser, f.eks. svindsot, bylder, brandsår og halsbetændelse samt hoste. Da Katost er slimløsende er den god mod hoste.

Kongelys har blandt andet været brugt mod diarree, betændte øjne, podagra og meget mere. I dag anvendes den især i brystteer.

Hundetunge er en af de ældste lægeplanter. Den har blandt andet været anvendt mod slangebid, bylder og sår. Den har i næsten 1000 år indgået i cynogloss-piller der er et virksomt middel mod hoste.

Læge-Hundetunge

Dvaleplanter

Nogle planters frø kan ligge i jorden i århundreder og alligevel bevare spireevnen.

Frøene spirer først, når der f.eks. graves i jorden, så frøene kommer op i luften. - Denne slags planter kaldes for dvaleplanter, fordi frøene så længe kan ligge i dvale. Den mest kendte dvaleplante er Bulmeurt, som i sommeren 99 dukkede op ved Vordingborg Slotsruin i forbindelse med den store udgravning. Andre dvaleplanter, som findes ved Slotsruinen, er Stor Hundepersille, Rød Tandbæger, Rundbladet Katost og Uldbladet Kongelys. En del andre arter, som ikke er fundet ved Slotsruinen, kan også optræde som dvaleplanter. Det gælder f.eks. Skarntyde, Pigæble, Læge-Hjertespannd og Læge-Jordrøg.

Bulmeurt

Den dødeligt giftige Bulmeurt har blandt andet været anvendt til bedøvelse. Desuden har den været anvendt til alskens trolddom og hekseri.

Uldbladet Kongelys

Uldbladet Kongelys er en dvaleplante og en berømt lægeplante. Den har blandt andet været anvendt mod halslidelser. Det anbefales at indtage blomsterne kogt i vin med honning.

Uldbladet Kongelys

Bulmeurt er en dvaleplante som pludseligt - efter flere hundrede års dvale - kan dukke op, når der rodes i jorden.